

normatív tudományok szilárd alapjává teszi. Hogy a philosophia legnehezebb problémái körében otthonosan mozog, hogy a kérdés teljes irodalmát ismeri s az egyes gondolkozóknak idevágó nyilatkozatait mindenütt kellő kritikával kíséri, hogy általában semmit se fogad el készen, hanem előbb mindent megvizsgál, megbirál, — mindezeket Böhmnél talán nem is szükséges külön megemlíteni.

Rácz Lajos.

Csiky Gergely élete és művei.

I. A proletárokig. Irta: *Janovics Jenő dr.* Kolozsvár, 1900. 8° 243 l.

Csiky Gergely életével s munkáival egész terjedelmükben eddig elé még senki sem foglalkozott s innen van, hogy a nagy közönség, a mely alkalom adtán igazi leki örömmel élvezi az ő művészi alkotásait, magát a művészt nem ismeri, sem annak gazdag lelkivilágát, mert egyéni nagyságának alakját még nem domborították ki előtte úgy, mint más jeles íróét. E hiányt van hivatva pótolni Janovics munkája. Mivel magam is szeretettel foglalkozom nagynevű földim műveivel, annál inkább érthető örömem és érdeklődésem, a melyekkel Janovics könyvének az olvasásához fogtam.

Csiky Gergely nemes örmény-családból született Pankotán (Arad-megye) 1842 deczember 8-án. Atyja művelt és a szépirodalom iránt fogékony lelkű ember volt, a ki fiai számára készített napló jegyzeteiben úgy önmagának, mint Gergely fiának hű gyermekkori képét adja. Érzésben és gondolkodásban egyaránt magyar volt; kiválóan szerette a színpadot is, mely hajlamát fia azután fokozódott mértékben örökölte.

A szülői házban nyert gondos nevelés után 1851-ben az aradi nagygymnasiumba került Gergely, a hol a hazafias szellemű minoriták a Bach-uralom daczára is hamisítatlan magyar szellemben tanítottak. Első szárnypróbálgatásai is erre az időre esnek, de azért nem ezen zsenge kísérletek, hanem inkább éles esze és vasszorgalma által vonta magára a figyelmet. Középiskolai tanulmányainak kitűnő bevégezése után saját hajlamait követve, meg azért is, hogy minél hamarább segíthessen özvegyen maradt édes anyján és árva testvérein, belépett a temesvári papnevelő-intézetbe. Itt a seminárium esendes falai között hamarosan átalakul a Gergely gyerek. Csak tanulmányainak él és diák-kori ábrándjait teljesen levetkőzi. 1861-ben már a fővárosi központi papnevelőben találjuk, a hol kitör belőle visszafojtott vágya és szorgalmasan dolgozik az intézet „Magyar egyházirodalom iskolá“-jában. Majd püspöke, Bonnáz Sándor ajánlatára a bécsi Augustineumba kerül s ott tölt el mintegy negyedfél évet szorgos papi tanulmányok közepette, s úgy látszik, mintha a szépirodalomról már teljesen lemondott volna. Ezen félévi nyugodalmas segédlelkészkedése után főpáztora a temes-

vári gymnasiumban rendeli be a hittan tanítására, majd pedig a semináriumban az egyházjogot és történelmet adta elé.

A lehető leggyorsabban haladt előre pályáján s így eshetett meg vele az a félig-meddig komikus dolog, hogy egykori gyámja és egyzersmind nagybátyja Csiky Ignác, szintén előtte tette le a plebánusi vizsgát.

Ezen új állásában már az irodalommal is melegebben foglalkozik, s a mellett, hogy több egyházi munkát ír, Marosi Gyula álnév alatt a „Fővárosi Lapok“-ba is dolgozgat s három évig a „Csanád“-ot is szerkeszti. Egyetemi tanár akar lenni, titokban szindarabokat írogat, kiformalja „Vad ember“ cz. regényét, a mely épen úgy, mint két kötetben megjelent elbeszélései: „Az életből“ és a „Fényképek“, még nem igen vallanak rá a későbbi drámairóra.

Az a nagy írói vágy azonban, a melyet Csiky lelkiismeretesen betöltött papi hivatásából kifolyólag annyi időn keresztül el tudott nyomni, mind nagyobb és nagyobb erővel jelentkezik és ő végre is engedve ennek, 1873-ban püspöke engedelméből a fővárosba megy, hogy ujságíró legyen.

„Itt Pesten — mint ő maga írja — meglehetős mogorván és félvállról fogadtak. . . . Meglehetős kietlenül és ridegen érzem magamat, úmbár mostani hivatalom tetszik s az életmód ellen sem volna kifogásom“.

Ilyen kínos vergődésen megy át Csiky Gergely. Nem tud határozni. Szeretné ugyan a nyűgöt levetni magáról, mely tehetségének nem enged szabad folyást, de még fél a következményektől is. Az ábrándos, önmagával küzködő ifjú így lett férfúvá. Harmincz éves már, — oly idő, a melyben végre is határoznia kellett sorsa felett. Az 1874-ik év nyarán tehát, hogy véget vessen bizonytalan és nyomasztó lelki állapotának, tehetségének kipróbálására megírja „Jóslat“ cz. mesedramáját. Az akadémia ítélete szigorú volt ugyan, de mégis figyelmet keltő, a közönség pedig úgy a fővárosban, mint Temesvárt nagy lelkesedéssel fogadta a drabot.

A várva várt siker meg volt tehát. A Jóslat hírnevet és jó barátokat szerzett Csikynek a művészvilágban.

Ezután már határozottan az irodalomnak szenteli magát. Egymás után jelennek meg „Janus“, „A Mágusz“ és az „Ellenálthatatlan“, a melyeket nemcsak a közönség, de a kritika is nagyobb tetszéssel fogadott. Így Csiky rövid idő alatt elismert színműíró volt s a mi fő, napról-napra tökéletesedett.

A nagy munka azonban kimeríti, régi szívbaja újra előveszi s így kénytelen egyházi előljáróitól szabadságot kérni. Meg is kapja. Üdülése alatt véglegesen elhatározta, hogy odahagyja temesvári tanszéket és állandóan Budapestre költözik. Célját szerencsésen eléri s már 1878. októberében a fővárosban találjuk, a mely az eddigelé meglehetősen elzárt körben élő íróra nézve igazi életiskola volt. Belátja eddigi

